

Vjeko Omašić

FRANO BARAS, STARO ZRCALO SPLITSKO
IZDALA: MATICA HRVATSKA, SPLIT 1994.

UDK: 886-9 Baras F.

Iz svojega obilnog istraživačkog i kroničarskog rada o životu našega grada Frano Baras je za svoju novu knjigu *Staro zrcalo splitsko* odabrao niz objavljenih, ali i dopunjenih članaka i podlistaka, koje je prema tematici svrstao u tri poglavlja: *U vrtlogu povijesti* (9-98), *Svjetla i sjene* (99-162), i *Blagdani i običaji* (163-186).

U prvom poglavlju autor donosi isječke iz splitske prošlosti u razdoblju od godine 1789. do 1945. Najprije govori o odjecima Francuske građanske revolucije iz godine 1789. u Splitu i njezinim sljedbenicima pogrešno nazvanima "jakobinci" zbog neslaganja sa splitskom plemićkom gradskom upravom. Baras s pravom ističe da se uloga splitskih "jakobinaca" mora bolje osvijetliti, posebno djelovanje pukovnika Matutinovića i njegovo smaknuće; pogubili su ga naime pučani koji su bili pod snažnim protujakobinskim utjecajem, premda su i sami nesvjesno kazivali neke jakobinske ideje. U tom kratkom prijelaznom razdoblju od pada mletačke aristokratske republike do dolaska austrijske vojske, zajedničke skupštine plemića, građana i pučana izražavaju želju za sjedinjenjem sjeverne i južne Hrvatske koje bi ostvario austrijski car kao zakoniti nasljednik ugarsko-hrvatskih vladara. Sve su te želje međutim ostale neostvarene... Slijedilo je razdoblje francuske uprave, kratkotrajno, ali bogato događajima, kojemu je autor posvetio nekoliko zanimljivih stranica, govoreći o splitskoj proslavi druge godišnjice Napoleonove krunidbe i godišnjici pobjede kod Austerlitz. Pisac zatim govori o masonskim ložama u Dalmaciji i posebno u Splitu, u koje su Francuzi nastojali privući sve viđenije ljude, dijeleći im povlastice i odgovorne službe. Splitska masonska loža, čiji su članovi bili najugledniji građani, bila je povezana s ložom *Veliki Orijent Italije*, čije je sjedište bilo u Milanu. Masoni su, tvrdi autor, svoju organizaciju doživljavali kao filantropsku udrugu kojoj je glavni cilj napredak čovječanstva. Ipak, autor u nekima od tadašnjih masona i njihovih potomaka vidi kasnije predstavnike autonomatstva i talijanaštva. Baras sma-

tra, na osnovi Marmontovih memoara, da su urbanistički zahvati u Splitu prema zamislima maršala Marmonta bili uvjetovani više vojnim razlozima nego željom za poljepšavanjem grada. Posebno se to odnosi na obalne gradske utvrde čije je rušenje uvjetovano strahom da u ruke neprijatelja ne bi pali Split i Trogir koji bi se onda mogli lako braniti. Vjerojatno su Splićani nakon rušenja tih utvrda promjenu izgleda svojega grada doživljavali nelagodnom, jer su im mletačke obalne utvrde vjekovima ulijevale osjećaj sigurnosti. Pisac zatim govori o djelovanju francuskoga vojnog suda u samostanu sv. Dominika i napadu engleske korvete *Volage* na splitsku luku godine 1809. Baras zatim opisuje razdoblje gospodarenja autonomaša nad Splitom, posebno se baveći ličnošću dr. Antonija Bajamontija, kojega prikazuje kao dvoličnu osobu. Svojim talijanofilskim ambicijama Bajamonti je Splitu želio dati izgled talijanskih gradova, upuštajući se u nepokrivene financijske špekulacije, koje je u početku vješto prikrivao, da bi pri koncu njegove vlast izbio javni skandal u društvu *Associazione Dalmata* pa je npr. cijeli kompleks njegova kazališta i izgrađeni zapadni dio Prokurativa otišao na javnu dražbu. Dok je imao utjecaja, Bajamonti se služio i terorom nad narodnjacima. Primjer za to je narodni zbor u Bajamontijevu kazalištu godine 1872., kad su njegovi pristaše onemogućili narodnjake da govore o zlouporabama njihova "ćaće". Dalje čitamo što je sve Bajamonti poduzimao da spriječi pohrvaćenje splitskih srednjih škola, potom o otvaranju splitskoga vodovoda, čemu je Bajamonti dao pravo iredentističko obilježje, o Bajamontijevu djelovanju nakon pobjede narodnjaka u Splitu na učvršćenju talijanaških društava, za koja autor kaže da su nastavila podzemno klijati, premda Split nije, zahvaljujući pobjedi narodnjaka, doživio sudbinu Zadra nakon Prvoga svjetskog rata. Sljedeći prilog ovog poglavlja odnosi se na djelovanje Augustina Tina Ujevića u političkom životu Splita uoči Prvoga svjetskog rata, kada je bio zadojen južnoslavenskim idejama, zbog kojih je bio zatvaran od austrijske policije. Autor opisuje incidente s Talijanima u Splitu uoči Prvoga svjetskog rata kao i onaj nakon završetka rata, koji je izbio zbog izazovnog držanja zapovjednika talijanske ratne lađe *Puglija*. Konac ovog poglavlja čine kronologija događanja od siječnja do konca travnja godine 1941. i opis stravičnog bombardiranja Splita od anglo-američkih zrakoplova 3. lipnja 1944.

Zbog ograničenog prostora samo ćemo nabrojiti sadržaj poglavlja *Svjetla i sjene*. Autor najprije govori o otvaranju splitskih sumpornih toplica (godine 1821.); u članku *Pošast jedri iz Trsta* opisuje se epidemija kolere u Splitu i ostaloj Dalmaciji između 1836. i 1855. godine, zatim djelovanje Javne dobrotvornosti u Splitu od godine 1809., u *Vinjeti iz godine 1889.* opisan je tadašnji splitski život. Nekoliko stranica posvećeno je otvaranju Općinskog kazališta u Splitu 6. svibnja godine 1893. U *Grihu bluda putenoga* autor se bavi naličjem građanskog života u Splitu. U ovom poglavlju Baras još piše o nasuglasticama oko Marulićeve kuće, nekadašnjem kupalištu Bačvicama i najnovijem nazivu splitskih ulica i trgova.

Treće poglavlje knjige posvećeno je božićnim običajima, pokladama, danima Velikog tjedna i blagdanu svetog Duje.

Knjiga je dopunjena kazalom osobnih imena, bibliografijom članaka Frane Barasa o Splitu (do 16. IX. 1994. 202 jedinice!), bilješkom o piscu, popisom slika i kazalom.

Odabir priloga u knjizi zadire u gotovo sva područja splitskoga gradskog života tijekom posljednja dva stoljeća. Baras izbjegava suhu faktografiju, zasnivajući svoja zapažanja na nizu manje ili više nepoznatih detalja koje ne nalazimo u povijesnim djelima, što knjizi daje osobitu draž. Zato će autorovo izlaganje privući širi krug čitatelja, što će pridonijeti širenju svijesti naših sugrađana o potrebi čuvanja kulturne i povijesne baštine našega grada.

Naslovna stranica knjige